

Milica Stanković*

EKO-OZNAČAVANJE: PREPREKA ILI PODSTICAJ MEĐUNARODNOJ TRGOVINI

Sažetak: Eko-označavanje ima važnu ulogu u međunarodnoj trgovini. Neophodno je staviti akcenat na značaj eko-oznaka kao potencijalnih prepreka, ali i potencijalnih podsticaja za međunarodnu trgovinu. Tražnja za proizvodima sa eko-oznakama je u stalnom porastu. Međutim, korišćenje eko-oznaka može dovesti do diskriminacije stranih proizvoda na domaćem tržištu. U radu se ukazuje na veliki značaj Svetske trgovinske organizacije i Međunarodne organizacije za standardizaciju u oblasti eko-označavanja i međunarodne trgovine.

Ključne reči: međunarodna trgovina, eko-označavanje, STO, zaštita životne sredine, ISO 14000.

ECO-LABELLING: BARRIER OR INCENTIVE OF INTERNATIONAL TRADE

Abstract: Eco-labeling plays an important role in international trade. It is necessary to put emphasis on the importance of eco-labels as potential barriers and potential incentives for international trade. Demand for products with eco-labels is increasing. However, the use of eco-labels can lead to discrimination against foreign products in the domestic market. The paper points out the great importance of the World Trade Organization and the International Organization for Standardization in the field of eco-labeling and international trade.

Key words: international trade, eco-labelling, ISO 14000.

UVOD

Eko-označavanje je jedan od načina da se potrošačima obezbede informacije o ekološkim karakteristikama proizvoda koje kupuju. Sa jedne strane, postoje argumenti koji ukazuju na to da eko-oznake predstavljaju barijere u međunarodnoj trgovini. Sa druge strane, veliki je broj autora koji navode da su programi eko-označavanja podsticaj za produbljivanje međunarodnih trgovinskih odnosa. Veliku ulogu u procesu eko-označavanja imaju Svetska trgovinska organizacija i Međunarodna organizacija za standardizaciju. Upotreba ekoloških oznaka ima za cilj zaštitu životne sredine, sugerisanjem potrošačima da kupuju ekološki proizvod i podsticanjem proizvođača da proizvode takve proizvode. Zaštita životne sredine je jedno od glavnih pitanja o kojima se raspravlja širom sveta. Eko-označavanje postaje medij promovisanja proizvodnje i potrošnje proizvoda koji imaju manje negativnih efekata u odnosu na konkurentske proizvode koji su dostupni na tržištu.

MEĐUNARODNA TRGOVINA I EKO-OZNAČAVANJE

Problem zaštite životne sredine jedan od krucijalnih problema u savremenom svetu. Eko-označavanje počinje da se posmatra kao sredstvo za promovisanje izvoza, posebno u onim zemljama gde potrošači donose odluke o svojoj kupovini, koje su u skladu sa zaštitom životne

---

* Milica Stanković, saradnik u nastavi, Visoka poslovna škola strukovnih studija, Vladimira Perića Valtera 4, Novi Sad, milica.stankovic.vps@gmail.com.

sredine. Neophodno je ukazati na sve veću upotrebu eko-oznaka koje sadrže informacije o ekološkim karakteristikama proizvoda. Eko-oznake se dodeljuju proizvodima od strane privatnih ili javnih organizacija kako bi se potrošači informisali o uticajima proizvoda na životnu sredinu. Ako potrošači imaju razvijenu svest o zaštiti životne sredine, oni mogu biti spremni da plate premiju za proizvod koji ima eko-oznaku. Na ovaj način se kreira tržište koje vodi računa o zaštiti životne sredine. Dokle god ovo tržište funkcioniše nesmetano, vladine agencije ne moraju da procenjuju preferencije potrošača, jer će se preferencije odraziti kao cene koje su potrošači spremni da plate i količine proizvoda sa eko-oznakom koje su spremni da kupe (Bruce, Laroiya, 2007). Eko-oznake su dobile značajnu pažnju u Svetskoj trgovinskoj organizaciji (Greker, 2006).

Eko-oznake mogu biti: obavezne i dobrovoljne. Upotreba dobrovoljne eko-oznake je opciona za svaku kompaniju. Na kompaniji je da označi proizvod ili ostavi proizvod neoznačen. Dobrovoljne eko-oznake ne ograničavaju i ne zabranjuju uvoz proizvoda, ali utiču indirektno na ponašanje potrošača. Potrošač može da odluči da li će kupiti proizvod sa eko-oznakom ili ne. Sa druge strane, obavezne eko-oznake ne nude slobodu odlučivanja. Primena dobrovoljnih eko-oznaka se razlikuje od primene obaveznih eko-oznaka. Dobrovoljne eko-oznake imaju manji uticaj, koji je sličan uvoznim ograničenjima ili zabranama. Ovo je zasnovano na činjenici da su eko-oznake dobrovoljne i da proizvođači imaju izbor da ispune odredbe za eko-oznaku ili ne. Osim toga, dobrovoljne eko-oznake ne utiču na proizvode na način na koji obavezne eko-oznake ili uvozne restrikcije to čine. Kompanija koja izvozi proizvode koji nemaju eko-oznaku može da plasira svoje proizvode na strano tržište. Međutim, ovi proizvodi mogu se prodati po nižoj ceni u odnosu na one sa eko-oznakom. U slučaju obaveznog eko-označavanja svaki proizvod mora da zadovolji ekološke kriterijume koji su potrebni za dodelu eko-oznaka. Proizvodi koji ne ispunjavaju ove kriterijume, ne mogu se plasirati na tržište. Zaštita životne sredine je ostvarena u većoj meri kada je reč o obaveznim eko-oznakama, nego kada su u pitanju dobrovoljne eko-oznake. U principu, eko-oznake imaju tri namere: da obaveste potrošača o ekološkoj adekvatnosti proizvoda, da razviju ekološke standarde za proizvodnju proizvoda i da zaštite domaće proizvode. Većina negativnih posledica po životnu sredinu potiče od potrošnje proizvoda. Da bi se ovo izbeglo, ponašanje potrošača mora da se menja, a eko-oznake igraju važnu ulogu u tome. Cilj eko-oznaka je da sugerišu potrošačima da kupe ekološke proizvode. Proizvođači koji imaju nameru da dobiju specifične eko-oznake moraju da usklade svoju proizvodnju i proizvodne procese sa ekološkim standardima. ISO 14000 serija standarda se bavi raznim ekološkim pitanjima i precizira prihvatljive standarde koji pomažu da umanjimo zagađenje životne sredine. Najvažnije je razmotriti ISO 14020 koji obuhvata grupu standarda postavljenih od strane Međunarodne organizacije za standardizaciju koji se posebno odnose na ekološko označavanje. Postoji veliki broj različitih eko-oznaka: *EU Flower*, *Blue Angel*, *Nordic Swan* itd.

Međunarodna organizacija za standardizaciju ISO je utvrdila tri različite vrste eko-oznaka:

- ISO tip I eko-oznake su razvijene od strane vladinih organizacija ili privatnih nekomercijalnih organizacija. Ova oznaka je dobrovoljna i proizvodi ili proizvodni procesi moraju da zadovolje više ekoloških odredbi, odnosno celokupan životni ciklus proizvoda mora biti u skladu sa ekološkim standardima. Eko-oznaka ISO tip I se dodeljuje isključivo proizvodima koji u potpunosti ispune sve ekološke kriterijume. S obzirom na strog selektivni princip pri označavanju, vrlo je ograničen broj proizvoda koji mogu imati ovu eko-oznaku.
- ISO tip II eko-oznake se dodeljuju od strane industrijskih udruženja ili samih kompanija. To je međunarodni standard nazvan „samodeklaracija“. Ova vrsta eko-oznaka se odnosi na samo jedno specifično svojstvo izabranog proizvoda, a ne na analizu celokupnog životnog ciklusa. U širem smislu, ISO tip II se može javiti kao izjava, simbol ili oznaka na pakovanju. Postoje konkretni termini koji se smeju i moraju koristiti prilikom označavanja, kao što su: mogućnost recikliranja, reciklirani sadržaj, smanjena potrošnja vode, smanjenje otpada, obnovljivi izvori energije itd.

- Eko-oznaka tip III su volonterski programi koji daju kvantifikovane informacije o proizvodima na osnovu dogovorenog skupa parametara. Ovi parametri, na osnovu analize životnog ciklusa, dodeljuju se od strane nezavisnog trećeg lica koje obezbeđuje podatke o uticajima proizvoda na životnu sredinu. ISO tip III je skup ekoloških podataka o proizvodima koji su utvrđeni od strane nezavisnog tela i uspostavljeni na osnovu značaja uticaja proizvoda na životnu sredinu tokom čitavog njegovog životnog veka. Za razliku od ISO tipa I, ISO tip III ne podrazumeva toliko strog princip selekcije proizvoda, ali se radi o znatno složenijem tipu eko-deklaracije. ISO tip III je zbog toga prvenstveno namenjen industriji, a ne potrošačima. Tačnije, ISO tip III je najpogodniji za uspešno odvijanje trgovine sirovinama, pomoćnim materijalima i komponentama između samih kompanija, a ne distribucije gotovih proizvoda potrošačima.

Pedesetih godina 20. veka, pojam „ekološki“ se vrlo retko pominje, s obzirom na to da se ekološka pitanja nisu često razmatrala. Međunarodna ekološka pitanja su postala mnogo relevantnija 70-ih godina, kada se javlja veća zabrinutost za životnu sredinu. Odbor za trgovinu i životnu sredinu (*Committee on Trade and Environment – CTE*) je osnovan sa ciljem da se u njemu raspravljaju relevantna trgovinska pitanja u vezi sa životnom sredinom. CTE razmatra primenu eko-oznaka i njihove ciljeve (Jasper, 2009). Eko-oznaka se definiše kao oznaka koja se dodeljuje proizvodima za koje se smatra da su manje štetni za životnu sredinu od ostalih proizvoda u istoj kategoriji. Njihova glavna svrha je da se podigne svest potrošača o ekološkim efektima proizvoda, da se potrošači informišu o ekološkim karakteristikama proizvoda i da se promoviše usvajanje ekoloških proizvodnih metoda i tehnologija. Međutim, kompanije se mogu protiviti ili biti ravnodušne prema programima eko-označavanja, iako se od njih očekuje da će se zalagati za ove programe u cilju diferencijacije proizvoda u odnosu na konkurenciju. Eko-oznaka je neophodna u oblasti zaštite životne sredine, jer su ekološke performanse firme kredibilitetni atribut koji je od velikog značaja za potrošače (Ben Youssef, Lahmandi-Ayed, 2008).

Među potrošačima u Zapadnoj Evropi krajem 70-ih i 80-ih godina, beleži se rastuća zabrinutost za dugoročne negativne efekte na životnu sredinu do kojih mogu dovesti proizvodnja i upotreba različitih proizvoda. *Blue Angel* sistem eko-označavanja u Nemačkoj koji je usvojen 1978. godine ilustruje napore vlade da se reguliše oblast eko-označavanja. Posle deset godina korišćenja eko-oznake *Blue Angel*, skoro 80% nemačkih domaćinstava je prepoznalo ovu oznaku i dalo prioritet proizvodima koji su njome označeni. Eko-oznaka se dodeljuje onim proizvodima koji imaju manje negativnih uticaja na životnu sredinu u odnosu na alternativne proizvode. 23. marta 1992. godine, Evropska komisija je usvojila Uredbu 880/92/EEC kojom je ustanovljena šema eko-označavanja za celu Evropsku uniju. Uredba ima dva cilja: da kreira šemu koja podstiče dizajn i proizvodnju proizvoda koji imaju manji negativan uticaj na životnu sredinu i da snabde potrošača boljim i kvalitetnijim informacijama o proizvodima. Eko-oznaka je dobrovoljna za proizvođače i uspostavljena je u svim državama članicama Evropske unije u skladu sa principom jedinstvenog tržišta. Eko-oznaka se dodeljuje nakon procene da je proizvod u skladu sa utvrđenim ekološkim kriterijumima i smernicama izdatim od strane nadležnih organa. Kriterijumi za eko-označavanje su razvijeni nakon složenog procesa konsultacije sa interesnim grupama, kako unutar EU, tako i u zemljama koje nisu članice EU. Uredba zahteva da se šeme eko-označavanja revidiraju u roku od pet godina od stupanja na snagu, kako bi se ispitala njihova ispravnost. Revizija Uredbe ima za zadatak ostvarivanje sledećih ciljeva (Jackson, 1999):

- razjašnjavanje svrhe eko-šeme je jedan od ciljeva koji se odnosi na ukazivanje na suštinu eko-označavanja i postavljanja kriterijuma za eko-označavanje;
- definisanje eko-oznake i preciziranje informacija koje treba da budu obuhvaćene eko-oznakom, u skladu sa zahtevima potrošača;
- obezbeđenje efikasnosti i transparentnosti ekoloških kriterijuma;
- kreiranje nezavisne Evropske organizacije za eko-oznake (European Eco-label Organization – EEO) koja treba da razvija kriterijume za eko-označavanje;

- obezbeđenje komplementarnosti između eko-oznaka i šema eko-označavanja na nivou EU i nacionalnih eko-oznaka;
- smanjenje troškova korišćenja eko-oznaka;
- obezbeđenje kompatibilnosti sa međunarodnim trgovinskim sporazumima i standardima.

Sve veći problemi zagađenja vode, vazduha i zemljišta su doveli do povećanja tražnje za kvalitetnim ekološkim proizvodima. Međunarodna trgovina podstiče ekonomiju obima, jer se zemlje specijalizuju za proizvodnju nekoliko proizvoda u većem obimu, čime se smanjuju troškovi. Ekološki problemi su međunarodni zbog prekograničnog zagađenja ili globalnog zagađenja, kao što su klimatske promene ili kisele kiše. Napor da se poboljša zaštita životne sredine je doveo do formulisanja raznih ekoloških zakona i konvencija, kao što su: Konvencija Ujedinjenih nacija o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje faune i flore (*United Nations Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora – CITES*), Montrealski protokol za izbacivanje upotrebe hlor-flor-ugljendioksida (*Chlorofluorocarbons – CFCs*), Bazelska konvencija o kontroli prekograničnog kretanja opasnih otpada i njihovom odlaganju. Degradacija životne sredine u vidu zagađenja vazduha i vode, prepunih deponija otpada i visokih troškova energije su uticali na potrošače da svoje odluke o kupovini usmere prema kompanijama koje vode računa o zaštiti životne sredine. Prihvaćenost kompanije od strane radnika, političara, ekologa i javnosti, ne zavisi samo od njenih ekonomskih dostignuća već i od njene ekološke odgovornosti, pa je usvajanje sistema upravljanja životnom sredinom u kompaniji neizbežno. Dakle, zadovoljavanje potreba svih zainteresovanih strana za kompaniju bi značilo da mora da napreduje ka održivom poslovnom razvoju i efikasnom ekološkom menadžmentu. Značajno je pomenuti da se ekološka svest sve brže širi.

Napori da se potrošači informišu o ekološkim proizvodima su doveli do stvaranja i korišćenja eko-oznake koje su relativno novi trend. Globalna mreža eko-označavanja (*Global eco-labeling network – GEN*) definiše eko-oznaku kao oznaku koja identifikuje ukupne ekološke prednosti jednog proizvoda u okviru kategorije proizvoda, na osnovu razmatranja celokupnog životnog ciklusa. U tom smislu, od proizvoda sa eko-oznakom se očekuje da u toku njihove proizvodnje, distribucije, korišćenja ili odlaganja ne prouzrokuju negativne efekte po životnu sredinu. Sa druge strane, slični proizvodi bez eko-oznake mogu uzrokovati neprihvatljivu štetu po životnu sredinu. Kako bi se obezbedio kredibilitet deklarisanja i osvojilo poverenje potrošača, neophodno je da sertifikaciona tela potvrde da proizvodi koji imaju eko-oznake zaista ispunjavaju visoke ekološke standarde. Učešće države u šemama eko-označavanja povećava zakonitost i kredibilitet šema među stejkholderima. Postoje napori od strane EU da uskladi i ujedini standarde eko-označavanja među svim zemljama članicama kroz uvođenje *EU Flower* kao jedinstvene oznake koja predstavlja sve postojeće oznake u EU. Jedinstveni državno priznat program eko-označavanja može da smanji sve veći broj privatnih eko-oznaka koje se u mnogome razlikuju i čiji je kredibilitet pod znakom pitanja.

Ekološke organizacije, asocijacije, preduzeća, vlade i druge zainteresovane strane treba da rade zajedno u timu kako bi razvili više pouzdanih programa eko-označavanja. Što je veće interesovanje za usvajanje ISO standarda, veći je kredibilitet, transparentnost i poverenje potrošača. Organizacije za eko-označavanje treba da budu akreditovane. Troškovi uvođenja novih standarda, troškovi postavljanja standarda, sastanci konsultativnih grupa i angažovanje eksperata su vrlo često preveliki. Ipak, bez ovakvih aktivnosti osrednji proizvodi će dominirati tržištem. Zato je neophodno uspostaviti balans između ekonomskih ograničenja i ekološke odgovornosti. Ukoliko zemlje u razvoju zaostaju u unapređenju odgovornosti za životnu sredinu i ako se proizvodnja premesti iz razvijenih zemalja u zemlje u razvoju zbog nižih ekoloških troškova, zemlje u razvoju će postati raj zagađenja i problem će se pogoršati. Preporučljivo je da zemlje u razvoju pokazuju veću posvećenost zaštiti životne sredine i upotrebe čiste tehnologije za proizvodnju. Sa druge strane, ako se proizvodnja izmesti u razvijene zemlje zbog njihove sposobnosti da proizvedu čiste proizvode, zemlje u razvoju mogu izgubiti konkurensku prednost. To upozorava zemlje u razvoju da nastoje da

usvoje čiste tehnologije kako bi zadržale dobru poziciju na konkurentnom tržištu. Eko-označavanje je veoma važan alat koji ima mnogo prednosti, uključujući pomoć potrošačima da odrede ekološki status proizvoda. U suštini, eko-označavanje promoviše održivo upravljanje i razvoj.

EKO-OZNAČAVANJE KAO PREPREKA U MEĐUNARODNOJ TRGOVINI

Eko-oznake imaju za cilj da usmere potrošače da kupuju proizvode koji imaju manje negativnih uticaja na životnu sredinu od ostalih sličnih proizvoda. Uprkos sve većem prihvatanju eko-označavanja, postoji debata o tome da li eko-oznake doprinose ostvarenju unapred definisanih ciljeva. Od posebnog su značaja tri grupe ciljeva: tržišna promocija proizvoda sa eko-oznakom, ciljevi ekološke politike i ciljevi socijalne politike. Često se diskutuje o tome koje je kriterijume eko-označavanja neophodno ispuniti kako bi se izbegla neusaglašenost sa pravilima Svetske trgovinske organizacije. Ističe se da su dobrovoljne šeme eko-označavanja u skladu sa pravilima STO ukoliko ne dovode do diskriminacije stranih u odnosu na domaće proizvode. Takođe, eko-oznake se pominju kao prepreka za ulazak proizvoda iz zemalja u razvoju na tržišta razvijenih zemalja (Potts, Haward, 2007). U većini zemalja u razvoju još uvek mali broj proizvoda ima eko-oznake, s obzirom na to da je teško zadovoljiti kriterijume eko-označavanja. Eko-oznake mogu biti prepreke u međunarodnoj trgovini, prvenstveno zbog problema koji se vezuju za upotrebu eko-označavanja. Jedan od problema je taj što su eko-oznake često neosnovane. Tačnije, ukoliko zakonom nije striktno regulisano koji ekološki zahtevi moraju biti ispunjeni za dodelu eko-oznaka, one često mogu neosnovano biti dodeljene (Lathrop, Centner, 1998).

U zemljama gde ne postoje usvojene eko-oznake na nivou države, javljaju se mnogi privatni programi eko-označavanja. U SAD je nedostatak programa eko-označavanja podržanih od strane države doveo do više od četrdeset eko-oznaka. Broj eko-oznaka nastavlja da raste, s obzirom na to da privatne kompanije, sindikati i nevladine organizacije stvaraju sopstvene programe za eko-označavanje. Iako je ISO 14000 primenljiv na sve zemlje, usvajanje ovog standarda je uglavnom ograničeno na razvijene zemlje. Tek nešto više od trideset zemalja u razvoju ima programe eko-označavanja, što je još uvek nedovoljno. Izveštaj Svetske banke ukazuje na neophodnost da zemlje u razvoju usvoje međunarodne standarde kako bi njihovi proizvodi bili konkurentni na svetskom tržištu. U velikom broju zemalja u razvoju Vlade pokušavaju da promovišu svest kod proizvođača i potrošača o značaju standarda i unapređenja međunarodne trgovine. Korišćenje eko-oznaka koje nemaju kredibilitet može negativno da utiče na međunarodnu trgovinu. Prema podacima Međunarodnog centra za trgovinu i održivi razvoj (*International Center for Trade and Sustainable Development – ICTSD*) uspostavljanje kredibiliteta postojećih programa eko-označavanja će sprečiti širenje osrednjih programa, ili previše zahtevnih standarda postavljenih od strane ekoloških organizacija, velikih korporacija i drugih organa.

Procenat proizvoda sa eko-oznakama u odnosu na ukupan uvoz u OECD zemljama je još uvek mali. U isto vreme, veliki broj kupaca iz OECD zemalja sada insistiraju na nabavci proizvoda samo od firmi koje imaju sertifikate serije ISO 14000. U Odboru za trgovinu i životnu sredinu, zemlje u razvoju su istakle sledeće diskriminatorske efekte eko-označavanja (Manoj: 2004):

- male zemlje u razvoju teško mogu usvojiti eko-oznake zbog teškoće u prilagođavanju usled nedostatka tehnologije i finansijskih resursa;
- preferencije i prioriteti domaćih proizvoda u odnosu na strane proizvode, što stvara teškoće u pristupu tržištu;
- proizvođači (posebno u zemljama u razvoju) moraju svoje proizvodne sisteme da prilagode kriterijumima potrebnim za izvoz na strana tržišta, pri čemu mogu čak biti stavljeni u situaciju da moraju da usvoje prakse koje nisu prikladne za njihove lokalne ekološke uslove;

- diskriminacija između uvoznih i domaćih proizvoda može postojati ako lokalna industrija utiče na selekciju proizvoda na koje se primenjuje eko-označavanje, kao i na selekciju kriterijuma za dodeljivanje eko-oznaka;
- čak i dobro osmišljene šeme eko-označavanja mogu diskriminisati strane proizvođače u postupku ocenjivanja usaglašenosti, ukoliko izvoznici moraju da traže sertifikat od sertifikacionog tela u zemlji uvoznici;
- pluralitet šema eko-označavanja i nedostatak standardizacije šema dovodi do poteškoća za proizvođače zbog različitih zahteva za označavanjem na različitim tržištima;
- poteškoće sa potrošačima usled nedostatka informacija o kredibilitetu šeme eko-označavanja;
- nepostojanje transparentnosti.

Svetska trgovinska organizacija (*World Trade Organization* – WTO) dozvoljava nacionalnim državama da formulišu i primenjuju instrumente ekološke politike koje smatraju potrebnim, pod uslovom da ne postanu teret za trgovinu. To znači da instrumenti ekološke politike ne treba da prave razliku između domaćih i stranih proizvoda istog kvaliteta. Neki autori smatraju da se sumnja da su zahtevi za eko-označavanjem protekcionistički potezi pojedinih grupa, dok drugi smatraju da bi eko-označavanje moglo povećati troškove međunarodne trgovine. Ostali problemi koji se mogu identifikovati i koji mogu predstavljati barijere za međunarodnu trgovinu, a vezano za upotrebu eko-oznaka, uključuju: tehničke barijere, procesne i proizvodne metode, sertifikacione troškove, nizak kredibilitet.

EKO-OZNAČAVANJE KAO PODSTICAJ U MEĐUNARODNOJ TRGOVINI

Sistemi eko-označavanja su uvedeni kako bi se potrošačima olakšao izbor proizvoda koji su ekološki adekvatni. Kao rezultat veće tražnje i potrošnje ekoloških proizvoda, mogu se značajno smanjiti negativne posledice po životnu sredinu. Jedna studija pokazuje da su zdravstveni i ekološki problemi glavni razlozi zbog kojih ljudi postaju svesni značaja zaštite životne sredine i zbog kojih biraju eko-označene proizvode. Međutim, prepreka za kupovinu eko-označenih proizvoda može biti činjenica da su ovi proizvodi skuplji od proizvoda koji nemaju eko-oznak. Fer trgovina podrazumeva veću jednakost u međunarodnoj trgovini. Ona doprinosi održivom razvoju nudeći bolje trgovinske uslove i obezbeđujući jednaka prava za marginalizovane grupe proizvođača i potrošača. Potrošači koji kupuju eko-označene proizvode se više brinu o etičkim, ekološkim i zdravstvenim pitanjima (Grankvist, Lekedal, Marmendal, 2007). Eko-oznaka može da se koristi od strane jedne zemlje da ostvari prednosti od prodaje domaćih proizvoda kroz dodeljivanje eko-oznaka uglavnom domaćim proizvodima. Ovo se može podržati od strane vlade kroz donošenje propisa koji podržavaju samo proizvode sa eko-oznakom. Upotreba eko-oznaka može dalje doneti prednosti za domaće proizvode, jer se kriterijumi po kojima se dodeljuju eko-oznake utvrđuju od strane domaće zemlje. Pretnja u ovom smislu bi bila moguća diskriminacija stranih proizvoda, koji će biti manje konkurentni na domaćem tržištu u ekološkom smislu.

Veliki broj prednosti se ostvaruje primenom sistema eko-označavanja. Neke od tih prednosti su sledeće: (Bonsi, Hammett, Smith, 2008):

- laka identifikacija ekoloških proizvoda;
- zaštita i bezbednost ljudi;
- kontrola uticaja na životnu sredinu;
- izbegavanje neuspeha tržišta putem obezbeđenja kvaliteta;
- jednostavan monitoring;
- kontinuirano poboljšanje;

- održiva proizvodnja i potrošnja;
- ostvarenje konkurentske prednosti.

Eko-označavanje se smatra manje restriktivnim za trgovinu od ostalih mera za postizanje ekoloških ciljeva, kako u zemlji u kojoj se proizvod proizvodi i prerađuje, tako i u zemlji u kojoj se proizvod konzumira. Naravno, dobrovoljne šeme su manje trgovinski restriktivne u odnosu na obavezne šeme eko-označavanja. Proizvođači preferiraju dobrovoljne eko-oznake koje im pružaju informacije o tome da je proizvod ekološki ispravan. Potrošači preferiraju eko-oznake koje su jednostavne i pružaju nedvosmislene informacije o ekološkoj adekvatnosti proizvoda. Najrelevantnija pitanja u vezi sa dobrovoljnim šemama eko-označavanja koje su zasnovane na životnom ciklusu proizvoda se odnose na: transparentnost, tehničku pomoć proizvođačima u zemljama u razvoju, prepoznavanje sertifikacionih tela u zemljama u razvoju, smanjenje pluraliteta šema eko-označavanja i održavanje kredibiliteta šema eko-označavanja. Ova pitanja treba rešavati na nacionalnom i međunarodnom nivou. Obraćanje veće pažnje na ova pitanja je dovelo do većeg poverenja u šeme eko-označavanja kod potrošača, kao i do smanjenja štetnih posledica takvih planova za proizvođače. Sve navedeno će doprineti ostvarenju cilja održivog razvoja.

Ukoliko uporedimo ostvarene prednosti od upotrebe eko-označavanja i potencijalne nedostatke, možemo doneti odgovarajuće zaključke. Iako eko-oznake mogu biti prepreka u međunarodnoj trgovini, veliki je broj prednosti koji se ostvaruju njihovom upotrebom, te eko-označavanje treba posmatrati mnogo više kao podsticaj, nego kao prepreku međunarodnoj trgovini. Svakako, neophodno je usaglašavanje eko-oznaka na međunarodnom nivou, kako ne bi došlo do diskriminacije između uvoznih i domaćih proizvoda. Pluralitet šema eko-označavanja može dovesti do teškoća za proizvođače zbog različitih zahteva za dobijanje eko-oznake. Jedinstvena šema eko-označavanja bi doprinela ostvarenju većeg broja prednosti od upotrebe eko-oznaka za proizvode koji se plasiraju, kako na domaćem, tako i na stranom tržištu. Sistemi eko-označavanja omogućavaju potrošačima lakši izbor proizvoda koji zadovoljavaju ekološke kriterijume. Identifikacija proizvoda koji su u skladu sa ekološkim zahtevima je značajno olakšana usled upotrebe eko-oznaka. Sa porastom svesti o značaju zaštite životne sredine, sve je veći broj ljudi koji se odlučuju za kupovinu ekološki ispravnih proizvoda. Ovo rezultira većom tražnjom i potrošnjom ekoloških proizvoda i smanjenjem zagađenja.

ZAKLJUČAK

Značaj zaštite životne sredine u međunarodnoj trgovini je od krucijalne važnosti za dalje produblјivanje trgovinskih odnosa. Eko-oznaka ima za cilj da prenese informaciju potrošaču o koracima koje firma preduzima u cilju zaštite životne sredine. Sa širenjem svesti kod potrošača, raste tražnja za proizvodima koji imaju manji negativni uticaj na životnu sredinu i koji se smatraju ekološkim. Sve više potrošača kupuje proizvode koji su proizvedeni u ekološki pogodnoj atmosferi, dok investitori žele da ulažu u kompanije koje pokazuju odgovornost prema životnoj sredini. Eko-označavanje, sa ciljem da pruži informacije o ekološkoj podobnosti proizvoda, u određenim slučajevima rezultira diskriminacijom stranih proizvođača i deluje kao necarinska barijera u trgovini. Takođe, usvajanje eko-oznaka može dovesti do povećanja troškova za promenu proizvodnih sistema i za dobijanje eko-oznaka. Kako bi nekom proizvodu bila dodeljena eko-oznaka, proizvod mora biti proizveden na način koji zadovoljava određene ekološke standarde. Uprkos naporima koje kompanija mora preduzeti kako bi proizvodi imali eko-oznake, veliki je broj prednosti koje se ostvaruju primenom šeme eko-označavanja. Pored toga što eko-oznake olakšavaju potrošačima identifikaciju ekološki podobnih proizvoda, one obezbeđuju i diferenciranje kompanije u odnosu na konkurente. U savremenom svetu, potrošači bi trebalo da daju prioritet ekološkim proizvodima i da podstaknu uklanjanje ekološki neodgovarajućih proizvoda sa tržišta. Plasiranje ekološki neodgovarajućih proizvoda na tržište i njihova upotreba bi mogli dovesti do narušavanja ekoloških principa i kriterijuma zaštite životne sredine. Usaglašavanje šema eko-označavanja na međunarodnom nivou može dovesti do produblјivanja međunarodnih trgovinskih odnosa. Na

međunarodnom nivou već postoji veliki broj standardizovanih eko-oznaka koje u velikoj meri olakšavaju međunarodnu trgovinu. Može se zaključiti da su eko-oznake, i pored potencijalnog diskriminatornog efekta, pre svega podsticaj međunarodnoj trgovini.

LITERATURA

- [1] Ben Youssef, A., Lahmandi-Ayed, R. (2008). Eco-labelling, Competition and Environment: Endogenization of Labelling Criteria. *Environmental & Resource Economics*, Vol. 41, pp. 133–154.
- [2] Bruce, C., Laroia, A. (2007). The Production of Eco-Labels. *Environmental & Resource Economics*, Vol. 36, pp. 275–293.
- [3] Bonsi, R., Hammett, A. L., Smith, B. (2008). Eco-labels and International Trade: Problems and Solutions. *Journal of World Trade*, Vol. 42, Issue 3, pp. 407–432.
- [4] Grankvist, G., Lekedal, H., Marmendal, M. (2007). Values and eco- and fair-trade labelled products. *British Food Journal*, Vol. 109, Issue 2.
- [5] Greker, M. (2006). Eco-labels, Trade and Protectionism. *Environmental & Resource Economics*, Vol. 33, pp. 1–37.
- [6] Jackson, P. (1999). The European Union Eco-labelling Scheme. *Surface Coatings International*, Vol. 82, Issue 4, pp. 172–176.
- [7] Jasper, S. (2009). The Legal Status of Eco-Labels and Product and Process Methods in the World Trade Organization. *American Journal of Economics and Business Administration*, Vol. 1, Issue 4, pp. 285–295.
- [8] Lathrop, K., Centner, T. (1998). Eco-Labeling and ISO 14000: An Analysis of US Regulatory Systems and Issues Concerning Adoption of Type II Standards. *Environmental Management*, Vol. 22, No. 2, pp. 163–172.
- [9] Manoj, J. (2004). Are Eco-Labels Consistent with World Trade Organization Agreements?. *Journal of World Trade*, Vol. 38, Issue 1, pp. 69–92.
- [10] Potts, T., Haward, M. (2007). International trade, eco-labeling, and sustainable fisheries-recent issues, concepts and practices. *Environment, Development and Sustainability*, Vol. 9, pp. 91–106.

Primljeno: 06.12.2012.

Odobreno: 28.12.2012.